

AZ URAK ÉS A NÉP...

Írta: ESZE TAMÁS író.

Minden családnak van valami féltve őrzött titka, amit aggodalmaskodó gonddal rejteget a nyilvánosság elől. A magyar társadalomnak is vannak olyan problémái, melyeknek súlyos voltát és megoldást sürgető fontosságát éppen azért ismerik el, hogy nehézségeinek még a föl-vázolásától is félnek. A seb eltakarása pedig nem jelenti a test egészségét. A magyar társadalom szerintünk legnagyobb betegségének: a parasztság és az értelmiség viszonyának rendeződését hátráltatjuk, e súlyos társadalmi sebünk elüszkösödésétől kell félnünk, ha nem lesz elegendő bátorságunk megvizsgálni a hivatalnoki középosztály és a nép egymáshoz való viszonyának ferdeségeit és nem követünk el mindent, hogy e két legfontosabb társadalmi rétegünk egymásra találjon és az egyensúly állapotába kerülve, képes legyen nemzeti hivatásának betöltésére.

Egymással szemben!

A parasztnép és a sorsát intéző értelmiség rossz viszonyára apám figyelmeztetett először. Nem szerette a népet. Lehet, hogy volt benne úri gőg is, de inkább a bizalmatlanság választotta el a parasztoktól. «Huncut a paraszt, mihelyt egy araszt» — szokta mondogatni. Ha csak nem jutot-

tak nagyon közeli kapcsolatba a néppel, gyermekei valamennyien megőrizték e mondásban kifejezett felfogását, olyan határozottsággal, mint ahogyan az atyai hagyományokat szokás.

Világosan emlékezem; gyermekkoromban és jóval azután is, féltem a néptől. Soha nem gondoltam arra, hogy szeretni is lehetne, hogy fajtám nékem, velem egy vér és sorsa a sorsom. Senkitől sem hallottam, hogy az értelmiségnek hivatása van a néppel kapcsolatban s e hivatásának betöltése szabja meg értékét, mert létehez való joga és létének értelme éppen ez a hivatás. Sokára jöttem rá, milyen indokolatlan volt éppen a mi családunkban a parasztok huncutságának emlegetése. Egy híres ősnek emléke élt a családban s az ő fennmaradt leveleiben keserű sorok figyelmeztettek arra, hogy familiánk becsületét és emelkedését a népért való szolgálatnak köszönhette s bennünk tulajdonképpen visszájára fordult a tradíció. «Csábító, igazságtalan, jobbagykergető urak»-ról ír az ő, «annyi igazság nincs némelyek között, ki egy sült galambot érne».

Apám vélekedése annak a hivatalnoki osztálynak a véleményét fejezte ki, melyről a nép ma sincs jobb ítélettel, mint amilyen apámé volt «a huncut parasztokról». A nép az urak huncutságát emlegeti és bizalmatlansága az urakkal szemben rosszul lepleződik engedelmességében, alázatos és tisztelettudó magatartásában. Mindez inkább csak takarója annak a mindig résen álló nyugtalanságnak, mely a parasztnépet elfogja, ha értelmiséghez tartozó emberrel kell valamit intéznie. Sokat írnak és beszélnek ma a nép úrgyűlöletéről s bizonyára erre is akad példa, de nem hiszem, hogy általános lenne. A néhai jó időkből való urakról más véleménnyel van a nép, mint a mostaniakról. Ez az emlékezés enyhíti azt a képet, amit magában alkot a vele érintke-

zésben levő tanúit emberekről. Majd minden faluban emlegetnek valakit, az emberséges vezetőnek kijáró hálaadással. Az én jobbágyokért küzdő ősemnek van példája az ő emlékezetükben is.

Él tehát egy kölcsönös emlékezés egy patriarchális viszonyra, mikor az urak és a nép kapcsolata még egészséges volt s a természetes osztályellentét még nem mélyült el bizalmatlansággá; mikor az értelmiségi középosztály — jól-rosszul — teljesítette azt a feladatát, hogy a nemzeties emberideálokat a néphez közvetítse, anyagi és lelki felemelkedését szolgálja. Viszont ma az értelmiség és a nép viszonyát, ha élesen akarjuk megfogalmazni a tételt, így határozhatjuk meg: az értelmiség öncélú, a nép magárahagyott.

Az urak és a nép két külön világ, viszonyuk a kényszerű egymásmellettség és megesik, hogy ezt a szomszédságot egyik fél sem vállalja szívesen. A magyar társadalom életét vizsgáló idegennek legelőször is az az óriási különbség tűnik fel, mely nálunk a vezetőket a vezetettektől, az értelmiséget a néptől elválasztja. A kettő között ha van még út, az a Vöröstenger bibliabéli útja, melyen csak ritka történelmi negyedórákban lehet közlekedni. A falukutatások a társadalom organizmusának ugyanerre a nagy betegségére mutatnak rá, sőt a falu élete néhol egészen durva vonásokban tárja fel a magyarságnak azt a belső meghasonlottságát, melyet az értelmiség és a nép ellentéte és rossz viszonyuknak — vagy mondjuk csak így: közömbös viszonyuknak következményei jelentenek.

Igazágtalanság lenne az értelmiségnek a néppel szemben való minden tévedéséért és mulasztásáért őt magát tenni felelőssé. A problémának a gyökerei szétágaznak a múltban s a tárgyilagos vizsgálódás kénytelen felismerni azt, hogy rész-

ben tőle független történeti erők hatása tette képtelenné hivatásának betöltésére.

Legelső vád az értelmiséggel szemben, s ezt a falukutatók különösen hangsúlyozzák, hogy elidegenedett a néptől. A falu társadalmának vizsgálatánál egyöntetű megállapításuk az, hogy az értelmiség idegen test a falu életének százados organizmusában. Nem ismeri életviszonyait, nincs problémáit szervesen áttekintő látásmódja, igényeit és szükségleteit illetőleg tájékozatlan. A városi értelmiségre vonatkozóan egészen helytálló, de a falusi értelmiséget is gyakran éri a vád, hogy nincs kellő megértéssel, a maga szempontjából bírálja el a népi élet jelenségeit s ezért megállapításaiban sokszor felületes és igazságtalan.

Elszakadás a falutól.

Az értelmiségnek a falutól való elszakadása 1867 óta mind nagyobb mértékben szemlélhető. A mai hivatalnoki középosztály a falusi és kisvárosi középnemesség soraiból nőtt ki és a falutól való elszakadása akkor kezdődött el, mikor a liberális korszakban jelentkező válság a történelmi nemességet kimozdította addigi gazdasági és társadalmi helyzetéből. Vagyonát és ezzel társadalmi súlyát is elveszítve, részben hibás orientációja, részben a kormányzat helytelen társadalmi politikája következtében, mint állami vagy közigazgatási tisztviselő, városi ember lett és kapcsolatai a faluval és néppel lassankint elszakadoztak. A tér- és időbeli távolság idealizálta előtte a falut: vasárnapi képe maradt meg emlékezetében. Pedig e folyamattal párhuzamosan változott meg a falu szociális és gazdasági helyzete is. Az a falu, ahonnan a mai vezető értelmiségi rétegek elindultak a hivatali és közéleti pozíciók felé, már más falu volt, mint amit

a régi elképzelés alapján igazgatni és boldogítani akartak. A faluról, a falusi emberről, problémáiról, szükségleteiről, különösen a fővárosban élő tisztviselők körében hihetetlen naiv elképzelések élnek s ez az oka annak, hogy a hivatalos intézkedések és a falu élete között alig van kapcsolat. Legkiválóbb közigazgatási szakemberünk szerint, csak az a közigazgatás lehet jó, amelynek cselekvő részesei szövettenilag nem különülnek el az igazgatottaktól. Igazgatásunk legnagyobb hibája, hogy a tisztviselők egy mesebeli falu sorsát intézik s a hivatalok és a falvak között papírgarmadák pótolják a szerves kapcsolatokat.

Az értelmiség és a parasztság ilyen mértékben nem távolodhatott volna el egymástól, ha az értelmiség a népből újulhatott volna meg. A vezetők és a nép válsága legkisebb azokban a mezővárosszerű községekben, ahol még nyoma van annak a régi állapotnak, mikor az értelmiség a község társadalmának kivirágzása volt, természetes kiválasztódás útján került az élre és a kasztszellemben meg a modern városi élet hatása nem szüntette meg a vezetők és a vezetettek között az életgyakorlat és az életfelfogás alapvető dolgokban való egyformaságát. Ma már csak emlékeiket találjuk ennek a patriarchális állapotnak. Az önkormányzatok elsorvasztásával a helyi lakosságnak mind kevesebb jussa marad ahhoz, hogy sorsának intézőit önmaga válassza ki azok közül, akikben megbízik s akik vele a származás és a tradíció folytán közösséget vállalnak. Amilyen mértékben csökkent az értelmiségi osztály utánpótlása a néptől, olyan mértékben növekedett meg azoknak száma, akiknek idegenből asszimilálódott kisiparosok ambíciója adta meg a hivatalnoki osztályba való felemelkedés lehetőségeit: különösen a gazdagodó svábság képviselői. Ezeket már emlék sem kötötte a magyar néphez s ha

kapcsolatba kerültek vele, magatartásuk gyakran a gyarmati tisztkéhez volt hasonló. Ma is az értelmiségnek ez a rétege az, mely leginkább idegen a parasztságtól, melynek képviselőit leginkább gyűlöli a falu népe s mely az idegenkedésre valóban rá is szolgál. Közéletünk egyik legszomorítóbb jelensége, mint sajátították ki az igazgatásnak éppen azokat az ágazatait, ahol a parasztság érdeke, de a nemzeti érdek is modern és szociális érzékű és magyar vezetőket kívánna meg. Általában a hivatalnoki értelmiség szervezeti hibája az, hogy nem kiválasztódás és nem rátermettség alapján kerül pozíciókba és végez kormányzási és igazgatási funkciókat, hanem születési előnyök, vagy merőben formális iskolai képezés alapján. A kettő tulajdonképpen egyet jelent, mert az iskola munkája nem állott és ma sem áll az értelmi és jellembeli kiválasztás szolgálatában, hanem mindenkor előnyt adott a születési és vagyoni előnnyel rendelkező családok fiainak arra, hogy könnyűszerrel szerezzék meg az értelmiségi pályán való boldoguláshoz szükséges képezést, ami korántsem jelent képzettséget is. Vagyis az iskola hűségesen támogatja a hivatalnoki értelmiségnek azt az osztályöntudatból eredő törekvését, hogy fiaikat — olykor egészen nyilvánvaló alkalmatlanságuk mellett is — megtartsák a társadalmi előnyöket és közmegbecsülést jelentő hivatalnoki pályán. Általános felfogás az, hogy az értelmiségi pályán működő embernek a fia, már születése által jogot szerzett a közpályán való elhelyezkedésre. Ott, ahol feltűnően hiányzik az élet ezernyi változásában biztos pillantással eligazodó vezető ember, aki a modern élet ezernyi komplikáltságában képes felismerni az egyedül helyes tennivalót és biztos kézzel tartani a szellemi irányítást, a közigazgatás és a szervező munka modern élet megkövetelte

iramát, ott rendesen az értelmiségi osztály csökevény hajtása; a papíremler és a szóember áll a születés, vagy a jó összeköttetés címén, egy olyan ponton, ahol nem vezérkedni, de mutatkozni sem lenne szabad. Az urak és a nép, az értelmiség és a parasztság viszonyának megromlásáért legelsősorban ezek a félemlerek felelősek, akiket feles számban találunk meg minden hivatalban, a községházától egészen a minisztériumokig. Világos, hogy számukra pozíciójuk nem hivatáskört, hanem megélhetési alkalmat jelent. Ezek azok az emberek, akik magukat öncélúnak és feladatkörüket, legyen az bármilyen csekély, az egyedül biztos és szükséges igazgatási és államfenntartó tényezőnek tekintik.

Az államgép karja . . .

Gyakorta hangoztatott vád az értelmiséggel szemben, az uralom érdekében való felolvadás vádja. Durvábban: a stréberség és a szolgálalkúség vádja. Az önállótlanág, a lelki függetlenség elárulásának vádja. Ebben a vádban, ha így megfogalmazva kétségtelen túlzás is, annyi mindenetre igazság, hogy értelmiségünkben a szolgálat készsége és alázata éppolyan mértékben hiányzik lefelé, mint amilyen mértékben megnyilvánul felfelé. Tágabb értelemben ez a népi követelmények elhanyagolását és a szociális érzék hiányát jelenti, az uralmon lévő rendszernek kiszolgálását, még a közösség érdeke elárulásának árán is. Itt sem szabad megfeledkeznünk azonban a hivatalnoki értelmiséget sokszor jobb belátása ellenére is kényszerítő erővel formáló történelmi előzményekről. A magyar állami és közigazgatási adminisztráció és az ezt hordozó hivatalnoki osztály, nem a szükségletek mértéke szerint fejlődött ki a modern Magyarország kialakulásának ideje-

ben. Nem bizonyos állami és igazgatási feladatok ellátására alkalmas tisztviselői gárda kialakítása volt az egyetlen cél, hanem egy talaját vesztett társadalmi réteg: a középbirtokos nemesség elhelyezése. Ahelyett, hogy embert neveltek volna a hivatal számára, a hivatalokat létesítették az emberekért. így alakulhatott ki egy hivatalnoki osztály, mely az államból élt és olykor kisajátította magának elvesztett birtokai helyett, de mert az államnak is élt, ki volt szolgáltatva annak a politikai idegrendszernek, mely kenyerét adta s nem vállalhatott közösséget a néppel, nem lehetett tisztánlátás s nem gondolkozhatott önállóan, hiszen a kormányzati rendszer liberális ideológiájánál fogva maga sem ismerte fel a katexochén nemzetmegtartó feladatokat és a bajokat bonyolult adminisztrációval vélte meggyógyíthatónak. Nem nevelődhetett tehát rá a népi érdekek felismerésére és megoldására. Létezésének igazolását osztály öntudatában bírta és nem a népért, a magyarságért való szolgálatra elkötelezettségének öntudatában. Minél inkább elsorvadtak a faluhoz és a néphez való kapcsolatának gyökérszállai, annál inkább vigyázott a felfelé való kapcsolataira. A nemzeti életben való nélkülözhetetlenségét sem a népi magyarságnak tett szolgálataival igazolta, hanem öntudatlanul visszatérve a Verbőczy-féle elgondoláshoz, önmagát a nemzettel azonosította. A köztudatban ma is érvényes tétel, hogy a nemzet a középosztály. A mai hivatalnok értelmiség tehát kiváltságos osztálynak tartja magát éppen úgy, mint az egykori nemesség. Vázolt helyzeténél fogva nem lehet több, mint az államgép kinyújtott karja, társadalmilag pedig annak a sajátos kasztszellemlnek a reprezentánsa, mely az idegenek szemében annyira feltűnő s melynek allűrjei természetesen idéznek fel a feudális Magyarország emlékeit. Gondoljunk most

a vármegyei stílusra, amelynek csökevényeit éppen azok őrzik tradícióként, kik ezzel vélik elleplezhetőnek azt a szerintük sajnálatos tényt, hogy nem a vármegyét uraló történelmi nemesség lezármazottjai. Ez a sajátságos közigazgatási magatartás felelős azért, hogy az egyszerűbb emberek nem érvényesülhetnek a közéletben és az igazgatásban és hogy a nép és a hatóságok érintkezése sok kívánnivalót hagy hátra.

Történelmi szemszögből tekintve a problémát, elesik az a vád, hogy az értelmiség tudatosan árulta el a népi érdekeket. Tulajdonképpen a szolgálat készségének a hiányáról beszélhetünk, arról a sajátos zártlelkiségről, mely képtelenné teszi, hogy saját osztályérdeke fölé helyezkedve, sőt annak ellenére is felismerje a magyarság életében való hivatását, a nemzeti életben való eszközi jelentőségét és kész legyen uralmi igényeit a szolgálat vállalásával helyettesíteni.

Vagyis a legnagyobb baj az, hogy a hivatalnoki értelmiség felelőssége nem szociális felelősség, hanem adminisztratív. Fejlődése során úgy alakult, hogy az élettől távol áll s az igazi problémák meglátására nincs szeme és nem lehet bátorsága. Mindaddig nem beszélhetünk az úri osztály megújulásáról, míg a szociális szolgálat készségét, a néphez való közvetlen emberi lehajlást, a vele való faji és sorsközösség átérzését nem tekintti magától értetődő kötelességnek, míg a látogatás és a modor előnyeit fel nem áldozza egy olyan szolgálatért, melyet ma elvállalni egyet jelent a forradalmiság vádjának hordozásával és a hivatali tekintély elárulásával. Míg igényei nem szociális-erkölcsi síkban, hanem érvényesülési síkban fekszenek, megoldhatatlan az a probléma, amit az urak és a nép viszonya jelent ma Magyarországon.